

Miten ja miksi kouluvalintapolitiikka tuli Suomen peruskouluun 1990-luvulla?

Kouluvalinnan lainsäädäntömuutokset sekä perustelut ja kritiikki kansainvälisessä valossa

PIIA SEPPÄNEN

Johdanto

Viime vuosina yhteiskunnalliseen keskusteluun ovat nousseet peruskoulujärjestelmälle 1990-luvulla luodut uudet linjat, jotka siunattiin vuosikymmenen lopulla perusopetuslailla. Yksi koulu(tus)politiikan trendeistä suurissa kaupungeissa on ollut vuoden 1994 jälkeen oppivelvollisten mahdollisuus hakea oppilaaksi muuhun kuin lapselle osoitettuun peruskouluun. Tällaisesta toimintapolitiikasta käytetään jo yleisesti nimitystä ”kouluvalinta” (tutkimuskirjallisuudessa parental choice tai school choice). Kouluvalinta koskettaa yleensä niitä ikäluokkia, jotka aloittavat peruskoulun tai siirtyvät 7. luokalle (ent. yläasteelle), mutta myös 3. luokalle siirryttäessä useissa kaupungeissa alkaa erikoisluokkia. Lakisääteisesti kaupungit osoittavat¹ oppilaalle koulupaikan ”lähikoulussa”, ja tämän lisäksi perheet voivat esittää toiveen koulusta. Suomessa kouluvalintaa käytetään siten *lisänä* viranomaisten määrittelemään kouluihin sijoittumiseen, mikä poikkeaa Englannissa lanseeratusta ”avoimesta hakeutumisesta” (open enrollment), joka jakaa koko ikäluokan

kouluihin perheiden toiveiden perusteella (Gewirtz 1996; ks. myös Green & al. 1999, 70–79; Hirvenoja 1999). Suomessa ei siten ole perusteltua käyttää termiä ”vapaa kouluvalinta” (free school choice), joka on säilytään poliittinen, alkujaan angloamerikkalaisten maiden oikeiston käyttämä termi ja liittyy yksityissektorin ulottamiseen julkisin varoin tuettuun koulujärjestelmään. Korostettakoon myös, että kouluvalinta on kaupunkien ilmiö, koska niissä on useita kouluja kohtuullisen matkan päässä toisistaan.

Kouluvalintapolitiikka tarkoittaa perheiden hakeutumisoikeuden ohella koulujen oppilasvalikointia. Kysymys on siitä, millaista politiikkaa käytetään oppivelvollisten sijoittamisessa kouluihin. Oppivelvollisuuskoulun perustamisesta yli vuosisata sitten periytynyt koulupiirijako siirtyi kansakouluista peruskoulujärjestelmään 1970-luvulla. Koulupiirijako määritteli siten pääsääntöisesti koko ikäluokan sijoittumista kouluihin asuinpaikan perusteella. Tosin peruskoulujärjestelmän alkua ajoista lähtien sen sisällä on ollut useilla paikkakunnilla taideaineisiin erikoistuneita luokkia.² Merkittävä muutos tapahtui 1990-luvun puolivälin jälkeen, kun oppilaansa valikoivien niin kutsuttujen erikoisluokkien määrä lisääntyi ja niitä on perustettu taitoaineiden lisäksi tietoaineisiin. Näin valikointi soveltuvuuskokein, arvosanoin ja opettajien lausunnoin on yleistynyt koskemaan yhä suurempaa oppivelvollisten joukkoa.

Toisin sanoen Suomen peruskoulujärjestelmään omaksutussa kouluvalintapolitiikassa kunnan määräämän koulupaikan lisäksi perheet voivat esittää toiveen lapsensa koulusta ja koulut voivat

¹ Muun tutkimusaineiston keruun yhteydessä osoittautui, että suurissa kaupungeissa 1999 ja 2000 kouluviranomaiset määrittivät oppilaille koulupaikan oppilasaluekarttojen mukaan, jotka olivat pääsääntöisesti samat kuin vanhat koulupiirit. Näin ollen, vaikka kaupunkia ei enää lain mukaan tarvinnut jakaa koulupiireihin, alueelliset rajat olivat säilyneet määriteltäessä lakisääteinen ”lähikoulu”, jota oppilaalla on ensisijainen oikeus käydä. Tähän alueeseen perustui ennen kaikkea lakisääteinen koulumatkojen korvaus yli viiden kilometrin matkoilta.

osittain valikoida oppilaansa. Tämä toimintapolitiikka näyttää olevan samaa perua kuin se, mitä monien muiden maiden koulutuspolitiikka on sisältänyt pääosin 1980-luvulta alkaen³. Koulupalintakäytännöt perusopetuksessa – sekä muodolliset että todelliset – vaihtelevat maittain ja paikallisten tilanteiden mukaan (ks. Green & al. 1999; Hirvenoja 1999). Koulupalintapolitiikka on osa laajempaa koulutuspoliittista reformia, jossa koulutus järjestetään markkinoiden tavoin. Sen ylikansallisia piirteitä ovat mm. päätösvallan siirtäminen hallinnossa alaspäin, koulujen itsehallinnon lisääminen ja niiden omistuspohjan laajentaminen ja perheille annettu valinnan mahdollisuus (mm. Whitty & al. 1998; Woods & al. 1998; Lauder & al. 1999; Green & al. 1999). Suomessa keskitetyn hallinnon hajauttaminen kuntiin alkoi 1980-luvun lopulta. ”Koulutuksen kehittämiseksi” kutsutun politiikan muutoksen keskeisiä trendejä 1990-luvulla kuvattiin iskusanoin laatu, joustavuus, kansainvälistyminen, elinikäinen oppiminen, valinnaisuus, yksilöllisyys, moniarvoi-

²Suomessa pisimpään toimineet musiikkiluokat, alkuaan ”musikaalisesti lahjakkaiden luokat”, perustettiin Lahteen vuonna 1966 unkarilaiseen Kodáyn säveltapilumenetelmään perehtyneiden musiikkipedagogien toimesta. Tehostettu musiikinopetus (viisi tuntia viikossa) alkoi kansakoulun kolmannelta luokalta ja oppilaat valittiin monipuolisella musiikkitestillä (ks. Vähälä 1996, 22–23). Noin puolet musiikkiluokkalaista jatkoi kansakoulua kuudenteen luokkaan asti ja siirtyi uuden kokeiluperuskoulun yläasteelle, jossa samat musiikkiluokkien opettajat kävivät heitä opettamassa. Toisen puoli ensimmäisistä musiikkiluokkalaista jatkoi oppikoulussa (aluksi Lahden yhteiskoulussa), johon vuonna 1969 perustettiin tehostetun musiikinopetuksen luokka. Peruskouluun siirtymisen jälkeen 1975 musiikkiluokkatoiminta keskitettiin yhdelle ala-asteelle, jonka uusissa tiloissa se oli toiminut jo vuodesta 1968, sekä yläasteelle entiseen yksityiseen tyttölyseoon, jolla oli ollut uusi rakennus vuodesta 1964. Muualle Suomeen syntyi tiuhaan musiikkiluokkia, joita vuonna 1977 oli 23 paikkakunnalla ja joissa oli 4 372 oppilasta. Musiikkiluokkalaisten määrä liki kolminkertaistui vuoteen 1984 mennessä. Vuonna 1996 musiikkiluokilla opiskeli noin 15 000 oppilasta. (Vähälä 1996.)

³Poikkeuksena voidaan pitää Alankomaita ja Belgiaa, joissa valinnanvapaudella on jo pitkä historia koulutuksen järjestämisessä katolisen kirkon, protestanttisen kirkon ja valtion välillä. Alankomaisissa jo vuoden 1848 perustuslaki määritteli ”vapauden perusta, ylläpitää ja määrittää uskonnollinen tai muu ideologinen perusta kouluille”, ja yksityisillä ja julkisilla kouluilla on ollut oikeus tasapuoliseen valtion taloudelliseen tukeen vuoden 1917 perustuslain jälkeen. Perheet valitsevat koulujen laajasta kirjosta eri ylläpitäjien ja ideologioiden kouluja. (Karsten 1999.) Belgiassa koulutusjärjestelmä on toiminut 1950-luvun puolivälistä lähtien kvasimarkkinaperiaattein (Vandenbergh 1999).

suus, erilaisuuden tunnustaminen, tehokkuus ja tulosvastuu (Hirvi 1996, 49; Heinonen 1996; Sarjala 1996). Normiohjauksesta siirryttiin tavoiteohjaukseen ja vuosikymmenen lopulle tultaessa arviointiohjaukseen (mm. Laukkanen 1998; Laitila 1999; ks. koulutuspolitiikan muutoksesta laajemmin mm. Rinne & al. 2000; Rinne 2000; Simola & al. 2001; Jauhiainen & al. 2001). Taus-talla hallitsevaa arvopohjaa on kutsuttu osuvasti ”erinomaisuuden eetokseksi” (Simola 2001) tai liike-elämästä lainatun uuden hallintotavan (new managerialism) erinomaisuuden palvonnaksi (the cult of excellence) (Ball 1998). Markkinamekanismien tuomisen julkisiin palveluihin on nähty myös synnyttävän uudenlaisen moraalisen ympäristön, oman edun kulttuurin (a culture of self interest) sekä palvelujen tarjoajille että käyttäjille (Ball 1997).

Perheiden kouluvalinta -käsitteeseen liitetään usein valinnat julkisen ja yksityisen sektorin tarjoaman koulutuksen välillä. Useimpien Länsi-Euroopan maiden koulutusjärjestelmät ovat pääosin julkisia, ja yksityisen sektorin laajuus vaihtelee maasta riippuen (ks. esim. Green & al. 1999). Muihin Euroopan maihin verrattuna *Suomen peruskoulujärjestelmässä valinnat koulujen välillä ovat valintoja maksuttomien, julkisesti omistettujen ja hallinnoitujen koulujen välillä*. Suomessa kouluvalinnassa kyse ei siten ole julkisen ja yksityisen sektorin vastakkaisuudesta, vaan vaihdoista julkisen koululaitoksen sisällä. Täten olen ehdottanut käsitettä ”julkiskoulumarkkinat” kuvaamaan paikallisia kouluvalintatilanteita kaupungeissa (Sepänen 2001).

Kansainvälisessä kouluvalintatutkimuksessa kouluvalinta on esitetty hyvin poliittisena ja kiisteltynä ilmiönä. Kouluvalintaa on kutsuttu jopa yhteiskunnalliseksi liikkeeksi, jota johtavat poliitikot, markkinateoreetikot ja tätä politiikkaa julkisuudessa puolustaneet henkilöt vastassaan valtaosa kouluväestä, opettajajärjestöt ja tutkijat, jotka pitävät koulutusta demokratian tukipilarina (Powers & Cookson 1999). Suomessa kouluvalinta on – erityisesti poliitikkojen ja politiikan toteuttajien taholta – otettu käyttöön ja hyväksytty melko neutraalisti 1990-luvun kuluessa pohtimatta sen kummemmin toimintapolitiikan yhteiskunnallisia vaikutuksia. Kouluvalintapolitiikkaa olemassa olevan koulujärjestelmän sisällä ovat puolustaneet näkyvimmin virkamiehet. He ovat puhuneet peruskoulujen erilaistuvasta tarjonnasta ennen kaikkea oppilaiden kiinnostus-

ten ja taipumusten kautta. Suomessa on hyvin vähän esitetty kouluvalinnan olevan luonteeltaan joidenkin ryhmien tai yksilöiden asemaa toisten kustannuksella edistävä. Ainoastaan tiedeyhteisön edustajat ja yhtenäiskoulua luomassa olleet senioripoliitikot ja -virkamiehet ovat asettaneet kouluvalintailmiön yhteiskunnalliseen kontekstiin. Lisäksi yllättävän harvat opettajat ja rehtorit ovat ottaneet osaa julkiseen keskusteluun kouluvalinnasta.

Artikkeli on syntynyt seuraavista kysymyksistä: Millaisin lainmuutoksin kouluvalinta on otettu toimintapolitiikaksi Suomessa? Miten kouluvalintapolitiikkaa on perusteltu ja vastustettu, ja eroavatko Suomessa esitetyt argumentit muista maista? Aluksi luodaan katsaus siihen, millaisin lainsäädännön muutoksin ja millaisin poliittisin voimasuhtein nykyisiin kouluvalintakäytäntöihin on tultu. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa, pääosin angloamerikkalaisissa maissa, kouluvalinnan puolesta ja sitä vastaan esitettyjä argumentteja tarkastellaan ja niitä verrataan Suomessa esitettyihin. Suomessa kouluvalintapolitiikan perusteluja kartoitetaan keskeisten koulutuspolitiikan tekijöiden kannanotoista 1990-luvun puolivälistä vuosikymmenen taitteeseen. Kouluvalinnan kritiikki keskittyy pääosin juuri ennen perusopetuslain hyväksymistä keväällä 1998⁴ Helsingin Sanomissa käytyyn kirjoitteluun⁵.

Artikkeli keskittyy tarkastelemaan koulujen välisen valinnan puolesta ja sitä vastaan esitettyjä argumentteja, erotuksena koulun sisäisten valinnaisaineiden tarpeellisuudesta ja laajuudesta (ks. mm. Helsingin Sanomat 18.3.2002; ks. myös Leppävuori 1999). Keskustelu ulottui ennen perusopetuslain hyväksymistä myös yleisemmin lainsäädännön rooliin koulutuspolitiikassa (perusteiden määrittelijä vai kirjaaja), suoranaisesti pääsykokeiden käyttöön ja muuhun oppilaiden valikointiin perusopetuksessa. Vuoden 2002 keväällä keskustelu siirtyi peruskoulujen erilaatuisiin oppimistuloksiin⁶, joita ei (Suomessa ainakaan vielä) ole suoranaisesti kytketty perheiden kouluvalintoihin.

⁴Alkuvuodesta 1998 Helsingin Sanomat uutisoi ensimmäisiä tuloksia kouluvalintojen laajuudesta Suomessa ja pääsykokeiden käytöstä helsinkiläisten yläasteiden kouluihin pyrkimisessä (HS 10.1.1998; HS 16.1.1998), minkä jälkeen käynnistyi vilkas keskustelu.

⁵Viitteet mielipide- tai vieraskynäkirjoituksiin ovat kunkin keskusteluteeman kohdalla ajallisessa julkaisujärjestyksessä.

Vaisut rintamalinjat koulupolitiikan muutosprosessissa

Seuraavassa luodaan katsaus siihen, miten nykyisiin kouluvalintakäytäntöihin on lainsäädännön rajoissa tultu ja millaisissa poliittisissa voimasuhteissa päätöksiä on tehty. Taustalla ovat toki olleet myös yleinen yhteiskunnallinen tilanne Suomessa 1980-luvun lopun nousukaudesta 1990-luvun alun taloudelliseen lamaan sekä kansainvälisen tilanteen muuttuminen Neuvostoliiton hajottua 1991 ja Suomen liittyttyä Euroopan unioniin vuonna 1995. Kiintoisaa on, että kaupunkien kouluvalintapolitiikan konkreettisesti mahdollistaneet muutokset tehtiin syvimmän laman aikaan, mutta seuraavassa ei puolueiden voimasuhteita lukuun ottamatta tarkemmin sivuta muita yhteiskuntapoliittisia oloja.

Mikään yksittäinen poliittinen puolue ei ole julkisuudessa erityisesti tukenut eikä kovaäänisesti vastustanut kouluvalintaa. Koulutuspolitiikan linjoista on vallinnut pikemminkin puoluekartan läpäisevä konsensus. Liki koko 1990-luvun hallinneet kokoomuslaiset opetusministerit ja virkamiehistö ovat ajaneet pienin askelin koulutuspolitiikan muutoksia, eikä tähän ole nähty olleen mitään vaihtoehtoja (ks. mm. Rinne & al. 2001; Kivirauma 2001). Oikeistopuolueiden mandaatilla istuvat keskushallinnon virkamiehet (ks. Rinne 2001) näyttävät lehtikeskustelun pohjalta olleen leimalisemmin äänessä kouluvalinnan puolestapuhujina. Yrityselämän äänitorven (Suomen Työnantajien Keskusliiton [STK], sittemmin Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton [TT]) Yhdysvalloista ja Britanniaista vaikutteita saaneilla koulutuspoliittisilla linjauksilla 1980- ja 1990-luvulla on väitetty olleen vaikutusta opetushallinnon virkamiesten linjauksiin (Ahonen 2001). Silmiinpistävimmin sosiaalidemokraatit ja Vasemmistoliitto ovat olleet julkisessa keskustelussa hiljaa peruskoulujen

⁶Keskustelua koulujen eroista oppimistuloksissa ja niiden yhteydestä oppilaiden kotitaustaan vauhdittivat mm. tutkimus turkulaisten kouluviihtyvyydestä ja perheiden näkemyksistä (Olkinuora & Mattila 2001), opetushallituksen valtakunnallinen oppimistulostenselvitys (HS 13.5.2002; HS 8.6.2002) ja selvitys Helsingin kaupungin peruskoulujen menestyksestä tietoaaineissa (HS 6.2.2002; HS 23.4.2002). Keskustelu on sivunnut myös poikien tyttöjä heikompaan koulumenestykseen yläasteella (mm. HS 13.5.2002; Akaan-Penttilä 2002; Lilja 2002). Parhaiden oppimistulosten kouluissa poikien on todettu pärjäävän tyttöjen veroisesti pääkaupunkiseudulla (HS 5.9.2002).

kouluvalinnasta. Perinteiset vasemmistopuolueet ovat olleet eduskunnassa hallitusvastuun kausiin esitysten takana tukemassa tehtyjä linjauksia.

Kun 1980-luvun lopun hallinnon hajauttamista myötäillyt sinipunahallituksen (1987–1991) koulutuspoliittinen selonteko (Opetusministeriö, 1991) oli eduskuntakeskustelussa vuonna 1990, ainoastaan keskusta oppositioasemassaan kritisoi koulun alistamisesta liike-elämän koville laeille (Ahonen 2001). Myöhemmin samana vuonna kunnan valtuuksia koulupiirien jakamisessa lisättiin useilla sinipunahallituksen (HE 108/1990) esittämällä lainmuutoksilla. Peruskoululaista poistettiin säännös, joka määritteli, että ainoastaan ”kouluhallituksen antamien ohjeiden mukaan” ”erityisestä syystä” (PL 476/1983, 7 §), sittemmin ”koululle annetun erityisen opetustehtävän takia” (L 171/1991, 7 §) sama alue voi kuulua kahden tai useamman ala-asteen tai yläasteen piiriin (L 171/1991). Lakiehdotuksen perusteluissa erityisiksi opetustehtäviksi mainittiin muun muassa painotetun opetuksen antaminen ja laajennetun kieliohjelman tarjoaminen. Näin päätösvalta oppilaiden sijoittamisessa painotetuille erikoislukille siirrettiin täysin kunnalle. Samalla lääninhallituksen lupamenettely poistettiin oppilaan oikeudesta päästä muun kunnan peruskouluun kielivalinnan vuoksi (L 171/1991, 38 §) ja yli viisi kilometriä suurempien ala-asteen koulupiirien muodostamisesta (L 171/1991, 8 §).

Samaan aikaan sinipunahallitus (HE 197/1990; L 261/1991) teki peruskoulussa mahdolliseksi pysyvän vieraskielisen opetuksen, joka oli aiemmin tilapäisesti mahdollista vain kouluhallituksen ohjeiden mukaan (PL 476/1983, 25 §). Kunnan päätöksellä peruskouluun voisi kuulua yksi tai useampi, muita pienempi opetusryhmä, jossa opetusta annetaan pysyvästi muulla kuin koulun opetuskielillä. Hallitus perusteli, että muutoksella lisättäisiin kuntien mahdollisuuksia monipuolistaa opetusta oppilaiden kielelliset erityisedellytykset huomioon ottaen ja parantaa kuntien mahdollisuutta järjestää ulkomailta Suomeen muuttavien lasten opetus. Englannin- ja ruotsinkielisen opetuksen lisäksi hallituksen esityksen mukaan tulisi pyrkiä myös ranskan-, saksan- ja venäjänkieliseen opetukseen. (HE 197/1990.)

Peruskoulun piirijakoa koskevia säännöksiä uudistettiin ennen kaikkea rahoituslainsäädännöllä. Vuoden 1993 valtionosuusuudistuksen myötä koulupiirijako ei enää vaikuttanut kunnan saamaan valtionosuuteen. Hallituksen perusteluissa

(HE 215/1991) korostettiin, että koulupiirijaolla säädettäisiin ainoastaan oppilaan oikeuksista, mutta ei rajoitettaisi kunnan mahdollisuuksia ottaa hakemuksesta oppilas muillakin perusteilla muun kuin oman piirinsä kouluun.⁷ Samalla oppilaan aikaisempi oikeus päästä muuhun kuin oman piirinsä kouluun ”erityisestä syystä” (PL 476/1983, 38 §) poistettiin laista ja kielivalintaan (PL 476/1983, 47 §) tai terveyden tilaan (L 511/1988) perustuvat oikeudet muotoiltiin enimmäisistä selkeämmin vuonna 1993 voimaan tulleessa lainmuutoksessa (L 707/1992, 38 §).

Valtionosuusuudistuksen tultua voimaan vuonna 1993 porvarihallitus (HE 82/1993) poisti koulupiirin laatimista säännelleen viiden kilometrin koulumatkarajoituksen peruskoululaista (L 682/1993). Tämä oli valtionosuusuudistuksen ohella konkreettisin muutos päätettäessä kunnassa kouluverkon rakenteesta (Helsingin kaupunki, 1995). Ainoana oppilaiden kouluihin sijoittamista säätelevänä tekijänä lainsäädännössä on säilytetty koulumatkojen korvaus yli viiden kilometrin matkoilta (PL 628/1998, 32 §).

Sirkka Ahosen (2001) mukaan 1990-luvun alkupuolen koulua koskeneet säännösuudistukset ”alistettiin vuosikymmenen lopulla laajapohjaiselle demokraattiselle keskustelulle”. Sosiaalidemokraatit olivat nousseet vuoden 1995 vaaleissa oppositiosta suurimmaksi puolueeksi. Kokoomuslainen Vilho Hirvi siirtyi vuonna 1995 opetushallituksen johdosta opetusministeriön kansliapäälliköksi ja perusti uusien poliittisten voimasuhteiden mukaisen parlamentaarisen komitean (Komiteanmietintö 1996: 4) jatkamaan koululait kokoavan uudistuksen valmistelua siitä, mihin virkamiehistä koostunut Jaakko Nummisen ”Hanke”-työryhmän (1993–1995) mietintö jäi.

Kun sateenkaarihallituksen koululakiesitys (HE 86/1997) tuli eduskuntaan kesäkuussa 1997, vasemmiston edustajat jakautuivat käsityksissään peruskoulun tarkoituksesta (Ahonen 2001; ks. myös Komiteanmietintö 1996: 4, eriyvä mielipide II). Eduskunnan voimasuhteita edustanut sivistysvaliokunta muotoili uudelleen lakiesitystä lain lähete keskustelun evästämänä kuulemalla asiantuntijoita ja julkisen lehtikeskustelun pohjalta. Sivistysvaliokunta piti tärkeänä sitä periaa-

⁷Lisäksi vuoden 1997 alusta rahoituslakiin tehtyjen muutosten perusteella myös muista kunnista tulevista oppilaista oppilaitoksen ylläpitäjä saa täyden yksikköhinnan mukaisen rahoituksen (HE 86/1997).

tetta, että oppilaalle osoitetaan koulunkäyntipaikaksi hänen kotiaan lähellä oleva koulu, joka useimmiten vielä on lähin koulu (Sivistysvaliokunnan mietintö, 1998), ja sen aloitteesta perusopetuslakiin (6 §, 2 mom.) lisättiin, että kunnan osoittaman koulun tulee olla ”lähikoulu”. Toiseksi valiokunta linjasi, että pääsykokeiden käyttöä perusopetukseen valittaessa ei tule sallia ja valintakokeiden käyttömahdollisuutta tulee rajoittaa siitkin huolimatta, että oppilaalla on aina oikeus päästä hänelle osoitettuun ensisijaiseen lähikouluun ilman valintakokeita. Valiokunnan aloitteesta valintakokeiden käyttömahdollisuus rajattiin laissa painotettua opetussuunnitelmaa noudattaviin kouluihin ja kokeisiin, jotka mittaavat ainoastaan hakijoiden taipumuksia asianomaiseen opetukseen. Lisäksi valiokunta täsmensi säännöstyön, että valintaperusteista tulee ilmoittaa etukäteen. Lakitekstin ulkopuolelle jäi valiokunnan kanta, että valintakokeita käytetään ainoastaan oppiaineissa, joilla ei ole keskeistä merkitystä jatko-opintokelpoisuuden kannalta, ja että yhdenvertaisena valintaperusteena voidaan pitää esimerkiksi arvontaa. (Sivistysvaliokunnan mietintö, 1998; PL 682/1998, 28 §.)

Kun koululakeja käsiteltiin sivistysvaliokunnan lausunnon pohjalta täysistunnossa kesäkuussa 1998, kannanottojen ryhmittymisessä tapahtui muutos siten, että sosiaalidemokraatit Vasemmistoliiton kanssa vastustivat liiallista hallinnonpurkua ja koulun markkinoistumista (Ahonen 2001). Myös keskustan edustajat puolustivat koulutuksellista tasa-arvoa, mutta kannattivat hallinnon hajauttamista. Rintamalinjat perusopetuslain täysistuntokeskustelussa vuonna 1998 eivät Ahosen (2001) mukaan noudattaneet oikeiston ja vasemmiston rajaa, vaan kulkivat hyvinvointivaltion kannattajien ja purkajien välillä.

Opetusministerin vaihduttua sosiaalidemokraatiksi 2000-luvun taitteessa 1990-luvun peruskoululinjauksia ei ole juuri ryhdytty muuttamaan, vaikka kokoomuksessa on puheenjohtajansa mukaan herännyt ”pelko, että se mitä on saatu aikaan esimerkiksi valinnaisuudessa menetetään” (Helsingin Sanomat 13.6.2002). 2000-luvun alussa koulupoliittiseen keskiöön ovat nousseet arviointi ja koulujen väliset oppimistulokset.

Kouluvalinnan puolestapuhujat

Kansainvälisessä kouluvalintatutkimuksessa kou-

luvalintaan johtaneet lakiuudistukset muissa maissa on esitetty hyvin poliittisina ja kiistelyinä. Useissa lähteissä toistuvat muutamat kouluvalintapolitiikkaa puoltavat perustelut, jotka voidaan jaotella ensiksi opettamiseen ja oppimiseen liittyviin perusteluihin ja toiseksi yhteiskunnallisiin ja koihin kytkettyihin perusteluihin.⁸ Suomen koulupolitiikan tekijöiden argumentteja kouluvalinnan puolesta peilataan suhteessa näihin kansainvälisiin kouluvalinnan perustelutyyppeihin. Kumpikaan perustelutyyppeistä ei esiinny Suomessa samanlaisena kuin muiden maiden poliittisessa retoriikassa.

Ensimmäisessä perustelussa koulumarkkinoiden käyttöönotto angloamerikkalaisissa maissa on nähty ennen kaikkea koulujen laadun määrittelijänä, sen parantamisena ja koulujen tekemisenä tulosvastuullisemmiksi (accountability) (mm. Edwards & Whitty 1992; Fuller & al. 1996). Kirjallisuudessa usein lainattujen markkinateoreetikkojen mukaan vanhempien ”valinnan vapaus”, jota he kutsuvat myös ”prosessiksi, jossa asiakkaat valikoivat ja lajittelevat kouluja”, tuottaa demokraattista byrokratiaa paremmin perheitä tyydyttävää opetusta (Chubb & Moe 1990, 29–35). Uusliberalistiset hallitukset englanninkielisissä maissa ovat argumentoineet, että kilpailu tarjoajien välillä saa nämä herkemmin kuuntelemaan ”asiakkaiden” toiveita (mm. Hirsch 1997). Erityisesti Britanniassa hallitus levitti vanhemmille sanomaa (the parents’ charter) kouluvalinnan ja koulujen rahoituksen yhteydestä, joka kannustaisi kouluja nostamaan tasoaan (Bowe & al. 1994b). Myös Belgiassa kvasimarkkinoihin liitetään aina ajatus jaloilla äänestämisestä ja siten paremman opetuksen tavoittelusta sekä koulujen suorituskyvyn parantamisesta (Vandenberghen 1999, 274, 277).

Koulujen laadun parantaminen vanhempien oikeudella valita koulu sisältää implisiittisesti ajatuksen, että osa kouluista on huonompia ja osa parempia. Suomessa perheiden kouluvalintoihin ei ole keskustelussa kytketty koulujen laatua tai

⁸Britanniassa erotetaan julkisuudessa ja tiedeyhteisön kesken käydyssä keskustelussa koulumarkkinoista kaksi hallitsevaa diskurssia (Gewirtz & al. 1995, 8). Ensimmäinen liittyy ”valinnan vapauden”, ”tarjonnan moninaisuuden” ja ”hallinnon hajauttamisen” suhteisiin sekä ”standardeihin”, ”vaikuttavuuteen”, ”tehokkuuteen” ja ”reagoivuuteen”. Toinen keskittyy ”koulutuksellisten mahdollisuuksien jakautumiseen”, ”opetuksen eriyttämisen rakenteisiin” ja ”syrjintään”.

sen muuttamista.⁹ Suomalaisten koulutuspolitiikan tekijöiden puheenvuoroissa ei ole oletettu, että perheet valitsisivat muun kuin lähikoulun *paremman* opetuksen toivossa. Perusteluissa näyttää olevan kyse paremminkin oppilaiden valinnanmahdollisuuksien ja motivaation lisäämisestä *monipuolisemmalla koulutustarjonnalla* kunnan koululaitoksen sisällä.

Opetusministeriön pitkäaikainen kansliapäällikkö Jaakko Numminen totesi kirjassaan 1990-luvun alkupuolella, että Suomen koulujärjestelmä on ollut viime vuosikymmeninä rakenteeltaan huomattavan yhtenäinen erityisesti oppivelvollisuuskoulun osalta. Hän esitti, että erilaisten oppivelvollisuuskoulujen perustaminen maahan on sallittava. Kuitenkin hänen mukaansa Suomessa pääomien puutteen ja asutuksen maantieteellisen laajuuden vuoksi yksityiskoulujen perustaminen on mahdotonta. Siksi Nummisen mukaan kunnallisen koulujärjestelmän sisälle tulee luoda ”niin paljon erilaisia toisistaan poikkeavia opetussuunnitelmia, että *erilaisuuden* tarve voidaan taata. Jotta vaihtoehtoisista opetussuunnitelmista voidaan käytännössä saada hyötyä, oppilaan tulee voida valita haluamansa koulu kunnan koulujärjestelmästä” (Numminen 1994, 143–145; kursivointi kirjoittajan).

Koululakiuudistusta valmisteltaessa opetushallituksen pääjohtaja Jukka Sarjala määritteli Helsingin Sanomissa 1990-luvun puolivälissä koulujen profiloitumisen yksilön ominaisuuksien kautta, lapsen ”persoonallisuuden kehitystä” tukevana. Toiseksi hän esitti peruskoulujen profiloitumisella olevan tavoitteena myös valikointitehtävä jatko-opintoja ajatellen (Sarjala 1996; kursivointi kirjoittajan):

”Koulun on reagoitava toimintaympäristönsä muutoksiin. Moniarvoistuminen, yksilöllisyyden voimistuminen ja kansainvälistyminen vaativat erilaisuuden tunnistamista. – – Opetussuunnitelmien ja koulun profiloitumisen tulee tapahtua niin, että yhtäläiset perusvalmiudet tuottavan opetuksen lisäksi oppilaille tarjotaan mahdollisimman kannustavaa ja laadukasta opetusta myös niillä sisältöalueilla, jotka *parhaiten tukevat lapsen persoonallisuuden kehitystä ja valmentavat häntä myöhempään koulutusvalintaan.*”

⁹Vaikka esim. opetusministeriön kansliapäällikkö Vilho Hirvi (1996, 56–58) nimesi keskeisiksi koulutuspolitiikan tavoitteiksi ”*oppimisen laadun*” ja ”*koulutusjärjestelmän tehokkuuden*” parantamisen, niin keinovalikoimaan ei kuulunut missään yhteydessä perheiden kouluvalinta tai koulujen oppilasvalinta.

Helsingin Sanomissa käydyssä vilkkaassa keskustelussa juuri ennen lakiuudistuksen hyväksymistä keväällä 1998 Helsingin opetusviraston yleissivistävän koulutuksen linjan johtaja puolusti kouluvalintapolitiikkaa opiskelun motivaatiota lisäävänä tekijänä (Sermilä 1998; kursivointi kirjoittajan):

”Keskeinen *motivaatiota lisäävä tekijä* oppimisessa on osallistuminen päätöksentekoon ja *mahdollisuus opiskella oman kiinnostuksen kohteena olevia asioita*. Siksi on tuntunut luonteelta *monipuolistaa koulutustarjontaa* sallimalla koulun valinta. Samalla on lisätty *joustavuutta koulun sisällä.*”

Näyttää siltä, että Suomessa keskus- ja paikallishallinnon luotsaama kouluvalintapolitiikan idea ei lähtenyt 1990-luvulla niinkään peruskoulujen laadun huonoudesta kuten angloamerikkalaisessa perinteessä, vaan siitä, että lähikoulun oli mahdotonta vastata kaikkiin erikoistumistavoitteisiin. Kouluvalintaa on perusteltu siten ennemminkin yksilöiden mahdollisuuksien parantamisella kuin sinänsä kouluorganisaation parantamisena. Ainoastaan Suomen Kuntaliiton sivistystoimen päällikkö Matti Rasila on esittänyt koulun vaihtamisoikeuden luovan koulujen keskuuteen ”tervettä kilpailuhenkä ja kehittämisalttiutta”, kun epäsuosittu koulu joutuu arvioimaan omaa tilannettaan ja vertaamaan houkuttelevuuttaan muihin kouluihin (Etelä-Suomen Sanomat 24.1.1998).

Vuoden 2000 lopulla opetushallituksen pääjohtaja kirjoitti katsauksessaan koulujen erikoistumisesta ja kouluvalinnasta koulujen kilpailun olevan yhä tervettä. Puheenvuorossa näkyy usko siihen, että perheet tekevät päätöksiä koulun laadun ja tiedon perusteella. Näin valinnat nähdään tehtävän rationaalisin perustein. Kirjoituksessa myös – aiemmista poiketen – esitetään selkeästi oppilaiden valinnoilla olevan ennen pitkää vaikutusta koulujen laatuun (Sarjala 2000; kursivointi kirjoittajan):

”Koulujen erilaistuesssa on johdonmukaista, että opiskelijalle annetaan oikeus pyrkiä mieleiseensä oppilaitokseen. – – Koulujen säilyminen ei ole itsetarkoitus. Jos opiskelijoita ei tule riittävästi, koulua ei tarvita tai opetustarjontaa on muutettava. Katteettomilla lupauksilla markkinoiva oppilaitos kaivaa hautaa itselleen. Opiskelijoiden puskaradio pitää huolen siitä, että *laadukas koulutus huomataan*. Terve kilpailu yleensä koituu asiakkaan hyväksi. – – Oppilaitosten ja viranomaisten tehtävänä on antaa asiallista tietoa koulutusvaihtoehtoista, mutta ne eivät saa määrätä, mitä hakijan olisi oman etunsa vuoksi haluttava.”

Kouluvalintapolitiikan puolestapuhujat Suomessa eivät ole juuri kytkeneet politiikan muutosta yhteiskunnan eri ryhmien jakoihin (vrt. psykologisoitu ”luontaisen lahjakkuuden” ja koulutettavuuden käsite, Rätty & al. 1994). Virkamiehet ja poliitikot puhuvat neutraalisti oppimisen mahdollisuuksien parantamisesta. Kouluvalintapolitiikka ajaneiden virkamiesten puheessa näkyy usko siihen, että oppilailla on persoonallisuudesta lähteviä erilaisia kiinnostuksen kohteita, joihin koulun profiloitumisella tulee vastata. *Erilaistumisen tarpeesta* puhutaan selviönä ja koko kansakunnan tahtotilana. Sosiaalisen eriarvoisuuden katsotaan enemmänkin olevan olemassa ja uusiutuvan joidenkin muiden mekanismien, esim. kaaivoituksen ja siten asuinalueiden myötä (ks. Hirvi 1998), eikä peruskoulutuksen ratkaisujen uskota voivan vaikuttaa siihen. 1990-luvun lopulla opetusministeriön kansliapäällikkö torjui mahdollisen yhteyden koulujen sosiaalisen jakautumisen ja toteutetun politiikan välillä ja neutraloi kouluvalinnan oppimismahdollisuuksiin (Hirvi 1998; kursivointi kirjoittajan):

”Nyt toimintavapauksien lisääntymisen pelätään jakavan koulut hyviin ja huonoihin, mikä aiheuttaisi koulutuksellista ja sosiaalista eriarvoistumista. Talouden kiristymisen on lisännyt tätä pelkoa. Oikeutta hakeutua haluamaansa kouluun nimitellään ‘markkinavoimaksi’. Tätä on vaikea ymmärtää. Kyseessä on *mahdollisuus lisätä* yksittäisen oppilaan ja koko kunnan *oppimismahdollisuuksien kirjoa* olemassa olevin voimavaroin.”

Toinen ylikansallinen, mutta Suomessa harvemmin esitetty kouluvalintaa puoltava argumentti liittyy eri yhteiskuntaryhmien intresseihin. Amerikassa kouluvalintaa on perusteltu köyhien perheiden ”keinona paeta sietämättömän huonoja kouluja” (Chubb & Moe 1990, 207). Kouluvalinnan puolestapuhujien (ks. mm. Coleman 1990) keskeinen perustelu on, että markkinoiden käyttäminen koulutuksen tarjonnassa on oikeudenmukaisempaa kuin asuinpaikkaan perustuva oppilaiden sijoittaminen peruskouluihin, koska heikommin toimeentulevat perheet voivat paeta ”koulupiirien rautahäkeistä” (iron cage of zoning) (ks. myös Lauder & al. 1999, 10–11, 18). Myös Britanniassa peruskoulujärjestelmän kriitikot esittivät 1990-luvun alussa, että köyhien perheiden lasten koulutusmahdollisuudet on tukittu niin sanotulla ”asuntolainavalikoinnilla” (selection by mortgage) (Gewirtz & al. 1995, 7–8). Stephen Ballin siteeraama poliitikko puolusti

kouluvalinnan Englantiin tuonutta uutta lakia (1988) toteamalla, että kouluvalinnan tulisi olla kaikkien ulottuvilla, eikä vain rikkaiden yksinoikeus (Ball 1990, 7).

Suomessa yksi harvoja vastaavanlaisia perusteluja löytyi markkinamekanismien tuomista koulutusjärjestelmään selvittäneen Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) (1995) koulutuspalveluiden työryhmän¹⁰ kannanotossa. Se esitti peruskoulun piiriosta luopumista ja koulujen omaleimaisuuden kannustamista. Esitykseen liittynyt selvitys markkinamekanismien kansainvälisistä kokemuksista piti Ranskan esimerkiksi ”todisteena” siitä, miten ”jo pienikin vapausasteen lisäys voi murentaa monoliittisen järjestelmän”. Työryhmä myötäili täysin OECD:n raportin (1994, 140) tulkintaa kouluvalinnan sosiaalisesti segregoivista tutkimustuloksista (Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 1995, 42–43): ”Vaikka uusi politiikka saattaa korostaa trendiä kohti sosiaalisesti segregoitunutta koulua, sen vastapainona on tasa-arvoisempi pääsy parempina pidettyihin kouluihin. Erityisesti se sallii valinnan alempan keskiluokkaan kuuluville perheille, joilla ei ole tarvittavia yhteyksiä ja mahdollisuuksia manipuloida järjestelmää siinä tilanteessa, jossa kaikkien virallisesti pitää mennä omaan paikalliseen kouluun.” Julkisessa lehtikeskustelussa Suomeen koulutuspolitiikan tekijöiden kannanotoissa valinnan tasa-arvoon vetoava perustelu ei näytä olleen kovin yleinen, koska kouluvalintoja ei ole juuri muutoinkaan kytketty koulujen väliseen sosiaaliseen erilaisuuteen. Ainoastaan opetusministeriön kansliapäällikkö esitti 1990-luvun lopulla, että lähikoulua kauemmas hakeminen voisi ”korjata” alueiden asutuspuhjan seurauksena syntyntä koulujen eriarvoisuutta (Hirvi 1998; kursivointi kirjoittajan):

”Koulujen eriarvoistumisen siemen kylvettiin, kun kaupungit tekivät kaavoitusratkaisunsa: muodostui hyviä ja huonoja alueita. Kärjistäen voi todeta, että alue ja sen

¹⁰Työryhmän puheenjohtajana toimi opetushallituksen hallintojohtaja Kari Pitkänen ja jäseninä olivat Suomen Kuntaliitosta kehityspäällikkö Simo Juva ja sivistystoimen päällikkö Matti Rasila sekä työministeriöstä neuvotteleva virkamies Vuokko Korpinen, valtiovarainministeriöstä neuvotteleva virkamies Marja Granlund ja opetushallituksesta hallitusneuvos Timo Lankinen ja sihteerinä opetusneuvos Tuija Kirveskari. Lisäksi työryhmä tilasi esityksensä osaksi raportin markkinaperusteisista ratkaisuista saaduista kansainvälisistä kokemuksista opetushallituksesta Reijo Paroselta. (Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 1995, 7.)

koulut leimautuvat vastaavasti niin hyvässä kuin pahassa. *Oikeus hakeutua muuhun kuin lähimpään kunnan osoittamaan kouluun parhaimmillaan korjaa kaa-voituksen virheratkaisuja.*”

Kansliapäällikön perustelu jäi kuitenkin avoimeksi sen kysymyksen osalta, miten muuhun kuin lähikouluun hakeminen ”korjaisi” joidenkin alueiden ja sitä kautta joidenkin koulujen eriarvoistumista. Tuskin hänkään uskoi, että huonomaineisten alueiden kouluihin haetaan niiden ulkopuolelta. Jos kouluvalinta on pakokeino huonomaineisista kouluista, niin tämä on kriitikoiden mukaan vain niiden etu, jotka sitä käyttävät, eikä kouluvalinta sinänsä auta näitä kouluja

Huoli yhtenäiskoulun jakautumisesta

Valtavirta kouluvalintatutkimuksista monissa maissa on kiistänyt kouluvalinnan puolestapuhujien väitteet. Valintaprosessin on nähty olevan luonteeltaan kulutusta (the process of choice as consumption), joten valinnat ovat sosiaalisesti rakentuneita (mm. Bowe & al. 1994a; Gewirtz & al. 1994; Gewirtz & al. 1995; Gewirtz 1996; ks. myös Bourdieu 1984). Perheen yhteiskuntaluokan on katsottu määrittävän lapsen kouluvalintoja. Koulumarkkinat on nimetty jopa luokkastrategiaksi, joka uusintaa sosiaalista ja taloudellista eriarvoisuutta (Ball 1993). Koska perheiden kouluvalintaperustelujen on osoitettu olevan sosiaalisia, koulumarkkinoiden on tulkittu pahentavan sosiaalisia eroja ja hierarkiaa koulujen välillä sen sijaan, että kehitys johtaisi horisontaaliseen koulutukselliseen erilaisuuteen niin Hollannissa (Teelken 1998, 272) kuin Englannissakin (Gewirtz 1996). Skotlantilaisessa tutkimuksessa oppilasvirrat kulkeutuivat yleensä pois alueilta, joilla oli muita enemmän sosiaalisia ongelmia, kohti alueita, joilla näitä ei ollut ja joiden koulut ottivat oppilaita valikoimalla testein ja arvosanoin (Adler & al. 1989, 170–209). Johtopäätöksenä on todettu, että markkinat koulutuksen järjestäjinä eivät ole tehokkaita eivätkä oikeudenmukaisia, vaan hyödyttävät muutoinkin etuoikeutetussa asemassa olevia lapsia heikompien kustannuksella (Lauder & al. 1999).

Suomen kriitikoiden perustelut ovat hyvin samansisältöisiä kuin ne, joita muissa maissa tutkimukseen perustuen on esitetty. Suomessa valinnaisuutta ovat kritisoineet äänekkäimmin yliopiston edustajat ja yhtenäiskoulua luomassa olleet

senioripoliitikot ja -virkamiehet. Valinnaisuus ja kilpailu on nähty uhaksi tasa-arvolle, eikä niitä pidetä riittävänä lähtökohtana koulutuspolitiikalle. Yhteiskunnan kannalta epävakaina suuntana on nähty se uhkakuva, että koulutettujen ja hyvin toimeentulevien vanhempien lapset kasautuvat hyvämaineisiin kouluihin ja monien ongelmien kanssa painivien perheiden lapset jäävät keskenään lähikouluihin.

Kun koululakialoite oli sivistysvaliokunnassa asiantuntijoiden ja eturyhmien lausuntokierroksella, kasvatustieteiden professori Risto Rinne esitti ennen Helsingin Sanomien kuuminta koulu-keskustelua huolensa yhtenäiskoulujärjestelmän jakautumisesta eri yhteiskuntaluokkien kouluiksi (ks. myös Niku 1997) (Rinne 1997):

”1960-luvulla pystytetty yhtenäiskoulu on lohkout-massa huonomman ja paremman väen kouluksi. Uudessa koulutusjärjestelmäpelissä, Euroopan Tähdessä, pärjää aiempaakin paremmin keskiluokkainen ehjä perhe, jolla on kyky valita menestyvimmat koulut, kannattavimmat opetuslinjat ja houkuttavimmat opettajat kukaakin. Luulisi koulutuksellisen syrjäytymisen etenemisen huolestuttavan vanhoja yhtenäiskoulumiehiä.”

Erityisen vilkas koulukeskustelu syntyi Helsingin Sanomissa keväällä 1998, juuri ennen koulutuspolitiikan muutokset siunaavan perusopetuslain hyväksymistä. Pääosin kasvatusalan vaikuttajat esittivät koulujen välisten erojen, erityisesti sosiaalisten erojen, lisääntyvän, ja suoranainen paluu rinnakkaiseen koulujärjestelmään nähtiin pahimpana skenaariona (Niemelä 1998; Volanen 1998; Niemi 1998, Henttonen 1998; Joukko kokeneita yläasteen ja lukion opettajia, 1998; Uusikylä 1998; Räsänen 1998; Linnankivi 1998; Arhinmäki & Hievanen 1998; Itälä 1998). Monet kirjoittajat ottivat esille, että peruskoulut eivät ole koskaan olleetkaan täysin heterogeenisiä asuin-alueiden eroista johtuen, mutta nykyistä koulutuspolitiikan linjaa ei pidetty tilannetta parantavana. Muun muassa tutkija Matti Vesa Volanen esitti koulujen sosiaalisen monimuotoisuuden vähentyvän, koska koulutettujen vanhempien lapset siirtyvät lähikoulua kauemmaksi kouluun (Volanen 1998):

”Paineet peruskoulujen sisäisen moninaisuuden purkamiseen koulujen välisiksi eroiksi ovat lisääntyneet, koska vanhempien koulutuserot ovat kasvaneeet. — Koulutuspolitiikan ratkaisijan roolissa on ns. uusi keskiluokka, kaupunkilaiset hyvätuloiset koulutuksen saaneet nuoret vanhemmat, jotka miettivät mitä vastinetta saavat verorahoilleen nykyisessä karsitussa peruskoulussa. — Tunnetusti eri alueiden sosiaalinen koos-

tumus on hyvin erilainen. Kukin peruskoulu on ollut piirinsä näköinen. Koulupiirien poistaminen aiheuttaa sen, että koulutettujen vanhempien lapset siirtyvät tarvittaessa lähikoulusta kauempaan kouluun. – – Seuraus on selvä: koulujen sosiaalinen monimuotoisuus vähenee työväestö- ja työttömyysvaltaisilla alueilla ja lisääntyy entisillä eliittialueilla. Raja syvenee siis keski- luokan ja työväestön/työttömien välillä.”

Kasvatustieteiden professori Hannele Niemi korosti koulujen kilpailuttamisen luovan järjestelmän, jossa perheillä on paine pyrkiä suosittuihin kouluihin ja lapsen tehtävä on pärjätä ja suorittaa (Niemi 1998):

”Hyvin varhaisessa vaiheessa luodaan lapsen koulu-ura ja sen suuntautuminen. Tällä on positiivista merkitystä niille oppilaille, joilla on vahvat lähtökohdat. Suurelle osalle se on kuitenkin pudotuspeli, jossa karsiutuu varhaisessa vaiheessa. Karsiutuminen tarkoittaa, että ‘joutuu’ huonoon kouluun eli siihen, josta hyvät ovat lähteneet. – – Voidaan sanoa, että onhan nytkin musiikkiluokat ja erityiskouluja, joihin joutuu pyrkimään. Mutta onko tarkoituksen mukaista tehdä siitä vallitseva järjestelmä vai osaavatko kunnat päätöksenteollaan turvata kaikkien koulujen houkuttelevuuden?”

Kevään 1998 Helsingin Sanomien keskustelussa opettajien ja rehtoreiden puheenvuorot olivat harvoja. Koulun edustajien kirjoitukset vaihtelivat kouluvalinnan vahingollisuudesta (Niemelä 1998; Joukko kokeneita yläasteen ja lukion opettajia, 1998; ks. myös Niku 1997) lähikoulujen erikoistumisen ”monipuolistamiseen” teoreettiseen ja kädentaitoiseen linjaan (Korteniemi 1998) ja jopa yksityiskoulujen puolustamiseen (Lahtinen & Penttilä 1998). Nimettömänä pysytellyt opettajien joukko kiinnitti huomiota valinnan vapauden seurauksiin koko ikäluokalle ja oli huolissaan lähikouluun jäävien oppilaiden asemasta (Joukko kokeneita yläasteen ja lukion opettajia, 1998):

”Koulun ja ympäristön välinen yhteys on kadonnut, sillä aktiivisia vanhempia ei enää kiinnosta omalla alueella sijaitsevan koulun toiminta. – – Ongelmallisinta on, että lähikouluun jääneet joutuvat lähtijöitä huonompaan opiskelutilanteeseen.”

Rehtori, sanojensa mukaan ”tasokkaalta yläasteelta”, näki oppilaita valikoivan järjestelmän ruokkivan itse itseään ja otti selkeästi kantaa koulupiirien säilyttämiseen (Niemelä 1998):

”Ns. vapaa kouluvalinta on vuosisatamme koulumoka. Kyseessä on yhtenäiskoulun tulosta vieläkin katkerien piirien yritys palauttaa maahan rinnakkaiskoulujärjestelmä. – – Mistäpä muusta on kyse kun keskustan lumokouluun tullaan papan kukkaron turvin ja huikeilla keskiarvoilla. Oppilasaines valikoituu, ja kierou-

tuma ruokkii itse itseään. Mielestäni ei ollenkaan riitä, että oikeus käydä lähikouluu taataan. Se oikeus jää vain köyhille ja ala-asteellakin heikosti menestyneille. – – Tasoa ei pitkän päälle nosteta usuttamalla koulut toisensa kurkkuun vaan takaamalla riittävä rahoitus ja säilyttämällä kiinteät oppilasalueet. Jos eduskunta ei koulupiirien merkitystä ymmärrä, niin sanokoon sitten reilusti hyvästi peruskoululle.”

Peruskoulun toteutusvaiheessa vaikuttanut pitkäaikainen opetushallituksen pääjohtaja Erkki Aho myös muistutti, että koulujen ja oppilaiden välisessä kilpailussa on voittajia ja häviäjiä (Aho 1999, 33–34):

”Kyseessä on kilpailu nimenoman motivoituneista oppilaista ja heidän vanhemmistaan ja vanhempien taustalla olevista aineellisista ja henkisistä voimavaroista, joiden avulla voidaan rikastuttaa koulun opetussuunnitelmaa. – – Häviäjät tulevat enenevässä määrin kodeista, joissa vanhemmat ovat hyvää vauhtia köyhtymässä niin taloudellisesti kuin henkisesti. Vakavinta asiassa on se, että epäonnistuminen ja syrjäytyminen ovat sosiaalisesti periytyviä.”

Yhteistä edellisissä puheenvuoroissa on se, että kilpailua ja valikointia sisältävässä peruskoulujärjestelmässä paremmissa yhteiskunnallisissa asemassa olevien perheiden katsottiin olevan toisia etuoikeutetummassa asemassa peruskoulutuksen suhteen. Sen rinnalla, ketkä valintoja tekevät, puheenvuoroissa kiinnitettiin huomiota myös kuntien rooliin. Mielipiteissä korostettiin, että on kunnan päätettävissä, jos osalle kouluista tai luokista annetaan lupa ottaa oppilaansa vain valikoidulla (Hirvenoja 1998; Leppä 1998; Kaila 1998; Itälä 1998). 1970-luvulla kahteen otteeseen opetusministerinä toiminut Jaakko Itälä kiteytti osuvasti koko koulujärjestelmää määrittelevän koulupolitiikan kysymyksen, miten suuri osa kouluista jätetään ilman ”lähikoulutehtävää” (Itälä 1998):

”– – vaikka jokaiselle oppivelvolliselle on osoitettava lähikoulu, jokaiselle koululle ei tarvitse osoittaa lähikoulutehtävää. Osa peruskouluista voi siis jättäytyä lähikouluverkoston ulkopuolelle ja valita oppilaansa pääsykokeilla. – – Pääsytyöntöjärjestelmän paluun kannalta ratkaisevia kysymyksiä ovat miten vapaasti käsitettä ‘painotettu opetussuunnitelma’ tulkitaan ja miten vapaasti kouluja jätetään ilman lähikoulutehtävää. – – paine ‘kovien’ aineiden karsintakoulujen perustamiseen kasvaa.”

Oppilaiden kouluihin sijoittumisen lisäksi tähän liitettiin kysymys resurssien jaosta. Puheenvuoroissa sivuttiin kunnan vastuuta huolehtia tasa-arvon toteutumisesta koko kunnan alueella. Tutki-

ja Matti Vesa Volanen (1998) ehdotti, että kunnan koulutusresurssien jaossa palkittaisiin kunnan koulun tuottama koulutuksellinen lisäarvo suhteessa oppilaiden lähtötasoon ja koulu saisi lähtötasotasauksen resurssihinsa riippuen siitä, minkälaisessa kunnan osassa koulu sijaitsee.

Yhteenveto

Artikkelissa tarkasteltiin, millaisin lainsäädännön muutoksin ja koulupolitiikan tekijöiden perusteluin ”kouluvalinta” on tullut Suomen peruskoulujärjestelmään 1990-luvulla. Kouluvalinnalla tarkoitetaan uutta toimintapolitiikkaa, jolla lapset sijoitetaan kouluihin. Kunnan osoittaman koulupaikan lisäksi perheet voivat esittää toiveen lapsensa koulusta ja koulut voivat osittain valita oppilaansa. Vuoden 1994 jälkeen käyttöön otettu kouluvalintapolitiikka on kaupunkien ilmiö. Muutos on merkittävä oppivelvollisuuskoulun yli satavuotisessa historiassa, jossa asuinpaikkaan perustuvat koulupiirit ovat määritelleet lasten sijoittumista kansakouluihin ja 1970-luvulta koko ikäluokan sijoittumista peruskouluihin.

Kouluvalintapolitiikka liittyy laajempiin pienin askelin toteutettuihin koulutuspolitiikan muutoksiin, muun muassa koulujen opetus suunnitelmalliseen erikoistumiseen ja hallinnon hajauttamiseen. Kuntien päätösvaltaa oppilaita valikoiden koulujen perustamisessa lisättiin vuonna 1991. Perheille tehtiin mahdolliseksi sijoittaa lapsensa haluamaansa kouluun erityisesti rahoituslainsäädännön uudistuksella vuonna 1993. Vuonna 1999 voimaan tullut perusopetuslaki ei enää säädä kunnan jakamisesta koulupiireihin, mutta kunnan tulee osoittaa koulupaikka – ”lähikou-

lussa” (lisäys lainsäädäntöön viime metreillä). Konkreettisenä oppilaiden kouluihin sijoittamista säädelleenä asiana lainsäädännössä on säilynyt koulumatkojen korvaus yli viiden kilometrin matkoilta. Suurimmat kaupungit käyttivät perusopetuslain voimaan tultuakin oppilasalueita määritellään lähikoulun lapselle.

Suomi on seurannut koulutuspolitiikan linjoissaan kansainvälisiä trendejä, tosin säilyttäen perusopetuksen julkisesti omistetuissa ja hallinnoituissa kouluissa. Vuosikymmenen lopulla useat pienet muutokset perusopetuslakiin on toteutettu niin sinipuna-, porvari- kuin sateenkaarihallitustenkin aikana ja oikeiston ollessa keskeisillä paikoilla opetushallinnossa. Keskushallinnon virkamiehet ovat olleet näkyvimmin äänessä kouluvalinnan puolestapuhujina sen sijaan, että minkään yksittäisen puolueen edustajat olisivat ottaneet kantaa kouluvalintakysymykseen. Aikoinaan peruskoulua ajanut vasemmisto on ollut silmiinpistävimmin ääneti julkisuudessa.

Kansainvälisessä valossa tarkasteltuna Suomessa kouluvalintapolitiikkaa on puolustettu erityyppisin perusteluin kuin muissa maissa. Siinä, missä koulumarkkinoiden tyysijoilla perheiden kouluvalinnat nähtiin koulujen laadun parantajina ja jopa tasaamassa eriarvoistaviksi koettuja koulupiirejä, Suomessa virkamiehet puhuivat neutraalisti koulutustarjonnan monipuolistamisesta, erilaistumisen tarpeesta ja yksilön oppimismahdollisuuksien parantamisesta. Suomessa ainoastaan kriitikot, etupäässä yliopiston edustajat, ovat kytkeneet kouluvalinnat eri yhteiskuntaryhmien jakoihin. Kuten muissakin maissa myös Suomessa kouluvalintapolitiikan on esitetty johtavan peruskoulutuksen sosiaaliseen eriarvoistumiseen.

TIIVISTELMÄ

Piia Seppänen: Miten ja miksi kouluvalintapolitiikka tuli Suomen peruskouluun 1990-luvulla? Kouluvalinnan lainsäädäntömuutokset sekä perustelut ja kritiikki kansainvälisessä valossa

Artikkelissa tarkastellaan, millaisin lainsäädännön muutoksin ja koulupolitiikan tekijöiden perusteluin kouluvalinta on tullut Suomen peruskoulujärjestelmään. Kouluvalintapolitiikka on ylikansallinen ja useissa maissa poliittisesti hyvin kiistelty ilmiö. Lasten hakeutuminen perheiden haluamaan kouluun ja oppilaiden valikointi erikoisluokille tulivat Suomen julkisesti omistettuun ja hallinnoituun peruskoulujärjestelmään vähin äänin hallinnon hajauttamisen myötä.

1990-luvun puoliväliin mennessä useiden lainmuutosten jälkeen kouluvalintapolitiikkaa toteutettiin suurissa kaupungeissa. Vuonna 1999 voimaan tullut perusopetuslaki ei enää säädä kunnan jakamista koulupiireihin, mutta kunnan tulee osoittaa lapselle koulupaikka ”lähikouluissa”. Muutos on merkittävä oppivelvollisuuskoulun yli satavuotisessa historiassa, jossa asuinpaikkaan perustuvat koulupiirit ovat määritelleet lasten sijoittumista kansakouluihin ja 1970-luvulta alkaen koko ikäluokan sijoittumista peruskouluihin. Muutokset on toteutettu niin sinipuna-, porvari- kuin sateenkaarihallitustenkin aikana ja oikeiston ollessa keskeisillä paikoilla opetushallinnossa. Keskushallinnon virkamiehet ovat olleet näkyvimmin äänessä kou-

luvalinnan puolestapuhujina, sen sijaan että minkään yksittäisen puolueen edustajat olisivat ottaneet kantaa kouluvalintakysymykseen. Aikoinaan yhtenäistä peruskoulua ajanut vasemmisto on ollut silmiinpistävimmän äänen julkisuudessa. Kouluvalintapolitiikkaa on puolustettu Suomessa erityyppisin perusteluin kuin muissa maissa. Siinä, missä koulumarkkinoiden anglo-amerikkalaisilla tyysijoilla perheiden kouluvalinnat nähtiin koulujen laadun parantajina ja jopa tasaamas-

sa eriarvoistaviksi koettuja koulupiirejä, Suomessa virkamiehet puhuivat neutraalisti koulutustarjonnan monipuolistamisesta, erilaistumisen tarpeesta ja yksilön oppimismahdollisuuksien parantamisesta. Suomessa ainoastaan kriitikot, etupäässä yliopiston edustajat, ovat kytkeneet kouluvalinnat eri yhteiskuntaryhmien jakoihin. Kuten muissakin maissa myös Suomessa kouluvalintapolitiikan on esitetty johtavan peruskoulutuksen sosiaaliseen eriarvoistumiseen.

KIRJALLISUUS

- ADLER, MICHAEL & PETCH, ALISON & TWEEDIE, JACK: Parental Choice and Educational Policy. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1989
- AHO, ERKKI: Koulutuspolitiikka markkinoiden puristuksessa. Teoksessa: Koulun ja kirjan maailma. Jukka Sarjalan juhla-kirja 1999 (toimituskunta). Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino, 1999
- AHONEN, SIRKKA: Kuka tarvitsee yhteistä koulua? 1990-luvun koulutuspoliittisen käänteen tarkastelua. S. 155–184. Teoksessa: Jauhiainen, Arto & Rinne, Risto & Tähtinen, Juhani (toim.): Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Kasvatustieteen tutkimuksia – Research in Education Sciences 1, 2001. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, 2001
- AKAAN-PENTTILÄ, EERO: Poikakoululle on tarvetta. Helsingin Sanomat 29.5.2002
- ARHINMÄKI, PAAVO & HIEVANEN, SAULI: Koululaki-uudistus vain kodifointia? Helsingin Sanomat 9.5.1998
- BALL, STEPHEN J.: Market, Morality and Equality in Education. HILLCOLE GROUP, Paper 5. London: The Tufnell Press, 1990
- BALL, STEPHEN J.: Educational Markets, Choice and Social Class: the markets as a class strategy in the UK and in USA. British Journal of Sociology of Education 14 (1993): 1, 3–19
- BALL, STEPHEN J.: Policy Sociology and Critical Social Research: A personal review of recent education policy and policy research. British Educational Research Journal 23 (1997): 3, verkkojulkaisu
- BALL, STEPHEN J.: Big Politics/Small World: an introduction to international perspectives in education policy. Comparative Education 34 (1998): 2, 119–130
- BOURDIEU, PIERRE: Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge and Kegan Paul, 1984
- BOWE, RICHARD & BALL, STEPHEN J. & GEWIRTZ SHARON: Parental Choice, Consumption and Social Theory: The operation of micro-markets in education. British Journal of Educational Studies 42 (1994): 1, 38–52. 1994a
- BOWE, RICHARD & GEWIRTZ, SHARON & BALL, STEPHEN J.: Captured by the Discourse? Issues and concerns in researching 'parental choice'. British Journal of Sociology of Education 15 (1994): 2, 63–78. 1994b
- CHUBB, JOHN E. & MOE, TERRY M.: Politics, Markets

- & America's Schools. Washington, DC.: The Brookings Institution, 1990
- COLEMAN, JAMES SAMUEL: Equality and Achievement in Education. Boulder, CO.: Westview press, 1990
- EDWARDS, TONY & WHITTY, GEOFF: Parental Choice and Educational Reform in Britain and the United States. British Journal of Educational Studies 40 (1992): 2, 101–117
- ETELÄ-SUOMEN SANOMAT 24.1.1998. Peruskoululaiset saavat oikeuden valita koulunsa
- FULLER, BRUCE & ELMORE, RICHARD F. & ORFIELD, GARY: Policy-making in the Dark. Illuminating the school choice debate. P. 1–21. In: Fuller, Bruce & Elmore, Richard F. & Orfield, Gary (eds.): Who Chooses? Who Loses? Culture, Institutions & the Unequal Effects of School Choice. New York: Teachers College Press, 1996
- GEWIRTZ, SHARON: Choice, competition, and equity: Lessons from research in the United Kingdom. Journal of Curriculum & Supervision 11 (1996): 3, 205–228
- GEWIRTZ, SHARON & BOWE, RICHARD & BALL, STEPHEN J.: Parents, privilege and the education market place. Research Papers in Education 9 (1994): 1, 3–29
- GEWIRTZ, SHARON & BALL, STEPHEN J. & BOWE, RICHARD: Markets, Choice and Equity in Education. Buckingham: Open University Press, 1995
- GREEN, ANDY & WOLF, ALISON & LENEY, TOM: Convergence and Divergence in European Education and Training Systems. London: Institute of Education, University of London, 1999
- HE 108/1990. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi peruskoululain, lukiolain ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta
- HE 197/1990. Hallituksen esitys nro 197
- HE 215/1991. Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusta koskevaksi lainsäädännöksi
- HE 82/1993. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi peruskoululain 8 ja 85 §:n, lukiolain, iltalukiolain 16 §:n ja ammatillisten oppilaitosten oppilaiden opintososiaalisista eduista annetun lain muuttamisesta
- HE 86/1997. Hallituksen esitys eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi
- HEINONEN, OLLI-PEKKA: Koulutuksen taso ei ole romahtanut. Helsingin Sanomat 20.6.1996
- HELSINGIN KAUPUNKI. Selvitys yhteen koulupiiriin siirtymisestä Helsingissä 1.8.1995. Helsingin kau-

- punging opetusviraston julkaisusarja A3:1995. Helsingin kaupunki 1995
 HELSINGIN SANOMAT 10.1.1998. Muun kuin lähikoulun valitsee joka kymmenes koulutulos. Isoissa kaupungeissa yläastetta vaihtaa neljäsosa seitsemännelle menevästä
 HELSINGIN SANOMAT 16.1.1998. Helsingin yläasteet valikoivat oppilaita nyt pääsykokein
 HELSINGIN SANOMAT 6.2.2002. Helsingin hyvien alueiden lapset pärjäävät koulussa
 HELSINGIN SANOMAT 18.3.2002. Oppiaineiden valinnaisuus teki peruskouluista kilpailijoita
 HELSINGIN SANOMAT 23.4.2002. Pääjohtaja Sarjala: Helsingin koulujen isot erot yllättivät
 HELSINGIN SANOMAT 13.5.2002. Jopa viidennes peruskoululaisista ei saa tarpeeksi hyvää opetusta
 HELSINGIN SANOMAT 8.6.2002. Koulun osuus oppimiseroina voi olla kolmannes
 HELSINGIN SANOMAT 13.6.2002. Itä: Raskin koulutuspolitiikka tasapäästä
 HELSINGIN SANOMAT 5.9.2002. Parhaissa kouluissa pojatkin pärjäävät
 HENTTONEN, ANTTI: Koulujen vapaa valinta tuottaa eriarvoisuutta ala-asteelta alkaen. Helsingin Sanomat 26.2.1998
 HIRCH, DONALD: Policies for School Choice: What can Britain learn from abroad? P. 152–165. In: Glatter, Ron & Woods, Philip & Bagley, Carl (eds.): Choice and Diversity in Schooling: perspectives and prospects. London: Routledge, 1997
 HIRVENOJA, PIIA: Tasavertaisuus kouluvalintaan. Helsingin Sanomat 6.3.1998
 HIRVENOJA, PIIA: Education Policy Changes and School Choice in Europe from the Scandinavian Perspective. Education-line. <<http://www.leeds.ac.uk/educol/>>, 1999
 HIRVI, VILHO: Koulutuksen rytminvaihdos. 1990-luvun koulutuspolitiikka Suomessa. Helsinki: Otava, 1996
 HIRVI, VILHO: Tasa-arvo uusien koululakien lähtökohdista. Helsingin Sanomat 14.3.1998
 ITÄLÄ, JAAKKO: Oppikoulun pääsykoe palaa. Helsingin Sanomat 16.6.1998
 JAUHAINEN, ARTO & RINNE, RISTO & TÄHTINEN, JUHANI (toim.): Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Kasvatustieteiden tutkimuksia – Research in Education Sciences 1, 2001. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, 2001
 JOUKKO KOKENEITA YLÄASTEEN JA LUKION OPETTAJIA: Hyvästi peruskoulun tasa-arvon tavoite. Helsingin Sanomat 5.3.1998
 KAILA, SAKARI: Ruotsin kouluviraston hätäraporttiin syytä tutustua. Helsingin Sanomat 9.5.1998
 KARSTEN, SJOERD: Neoliberal Education Reforms in The Netherlands. Comparative Education 35 (1999): 3, 303–317
 KIVIRAUMA, JOEL: Kansainvälistymisen pakot: kohti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa. S. 73–90. Teoksessa: Jauhiainen, Arto & Rinne, Risto & Tähtinen, Juhani (toim.): Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Kasvatustieteiden tutkimuksia – Research in Education Sciences 1, 2001. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, 2001
 KOMITEANMIETINTÖ 1996: 4. Koulutuksen lainsäädännön kokonaisuudistus. Helsinki: Opetusministeriö, 1996
 KORTENIEMI, MATTI: Koulutuspolitiikkaamme sävyttää pelko – miksi? Helsingin Sanomat 27.2.1998
 LAHTINEN, ANTERO & PENTTILÄ, ANTERO: Uudet koululait nostattavat turhia tunnekuohuja. Helsingin Sanomat 14.5.1998
 LAITILA, TUOMO: Siirtoja koulutuksen ohjauksentällä. Suomen yleissivistävän koulutuksen ohjaus 1980- ja 1990-luvuilla. Julkaisusarja C: 146. Turun yliopisto 1999
 LAKI PERUSKOULULAIN MUUTTAMISESTA 511/1988
 LAKI PERUSKOULULAIN MUUTTAMISESTA 171/1991
 LAKI PERUSKOULULAIN MUUTTAMISESTA 261/1991
 LAKI PERUSKOULULAIN MUUTTAMISESTA 707/1992
 LAKI PERUSKOULULAIN 8 §:N JA 85 §:N MUUTTAMISESTA 682/1993
 LAUDER, HUGH & HUGHES, DAVID & WATSON, SUE & WASLANDER, SIETSKIE & THRUPP, MARTIN & STRATHDEE, ROB & SIMIYU, IBRAHIM & DUPUIS, ANN & MCGLINN, JIM & HAMLIN, JENNIE: Trading in Futures: Why Markets in Education Don't Work. Buckingham: Open University Press, 1999
 LAUKKANEN, REIJO: Opetustoimen keskushallinnon evaluaatioajattelun kehitys Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle. Tutkimuksia 5. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 1998
 LEPPÄ, HEIKKI: Kunta ratkaisee peruskoulun painotukset. Helsingin Sanomat 5.5.1998
 LEPPÄVUORI, SIRKKA-LEENA: Peruskoulun valinnaisuus – oppilaan etu vai yhteinen hyöty. Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 656, 1999
 LILJA, HANNU: Tytöt ja pojat ovat erilaisia. Helsingin Sanomat 5.6.2002
 LINNANKIVI, JAAKKO: Mihin peruskoulu päättyy? Helsingin Sanomat 21.4.1998
 NIEMELÄ, PENTTI: Sanotaan hyvästit peruskoululle? Helsingin Sanomat 27.1.1998
 NIEMI, HANNELE: Vapaa kouluvalinta luo eriarvoisuutta. Helsingin Sanomat 21.2.1998
 NIKU, EERO: Uusi laki vaarantaa koulutuksen tasa-arvon. Helsingin Sanomat 17.10.1997
 NUMMINEN, JAAKKO: Koulutuspolitiikan vaihtoehdot. Tampere: Tammer-paino Oy, 1994
 OECD: School: a Matter of choice. Centre for Educational Research and Innovation. Paris: OECD, 1994
 OLKINUORA, ERKKI & MATTILA, EIJA (toim.): Miten menee peruskoulussa. Kasvatustieteiden ja oppimisen edellytysten tarkastelua Turun kouluissa. Julkaisusarja A: 195. Turun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, 2001
 OPETUSMINISTERIÖ: Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1991–1996. Helsinki: Opetusministeriö, 1991
 PERUSKOULULAKI 476/1983
 PERUSOPETUSLAKI 628/1998
 POWERS, JEANNE M. & COOKSON JR., PETER W.: The Politics of School Choice Research: Fact, Fiction,

- and Statistics. *Educational Policy* 13 (1999): 1, 104–122
- RINNE, RISTO: Kilpailu yltyy, kontrolli kiristyy? *Helsingin Sanomat* 11.10.1997
- RINNE, RISTO: The Globalisation of Education: Finnish education on the doorstep of the new EU millennium. *Educational Review* 52 (2000): 2, 131–142
- RINNE, RISTO: Koulutuspolitiikan käänne ja nuorten syrjäytyminen. S. 91–137. Teoksessa: Jauhiainen, Arto & Rinne, Risto & Tähtinen, Juhani (toim.): *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Education Sciences 1, 2001. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, 2001
- RINNE, RISTO & KIVIRAUMA, JOEL, & HIRVENOJA, PIIA: Nordic Educational Policy Under Siege: Finnish Educational Politicians tell their stories. P. 77–102. In: Lindblad, Sverker & Popkewitz, Thomas S. (eds.): *Listening to education actors on governance and social integration and exclusion*. Uppsala Reports on Education 37. Uppsala: Uppsala University, 2001
- RINNE, RISTO & KIVIRAUMA, JOEL, HIRVENOJA, PIIA & SIMOLA, HANNU: From Comprehensive School Citizen Towards Self-selective Individual. P. 25–54. In: Lindblad, Sverker & Popkewitz, Thomas S. (eds.): *Public Discourses on Education Governance and Social Integration and Exclusion: Analysis of policy texts in European contexts*. Uppsala Reports on Education 36. Uppsala: Uppsala University, 2000
- RÄSÄNEN, JUHANI: Opetusministeriön kuurous kummututtaa. *Helsingin Sanomat* 19.4.1998
- RÄTY, HANNU & SNELLMAN, LEILA & HONKALAMPI, KIRSI & VORNANEN, ARJA: Yksilöllisyys koulussa – luontaista lahjakkuutta? Eli koulutuspolitiikan simalabim. *Kasvatus* 2/1994, 170–175
- SARJALA, JUKKA: Sallivaa koulunpitomallia kohti. *Helsingin Sanomat* 20.12.1996
- SARJALA, JUKKA: Koulujen kilpailu yhä tervettä. *Helsingin Sanomat* 12.11.2000
- SEPPÄNEN, PIIA: Kouluvalinta perusopetuksessa: paikalliset 'julkiskoulumarkkinat' Suomessa oppilastilastojen valossa. S. 185–203. Teoksessa: Jauhiainen, Arto & Rinne, Risto & Tähtinen, Juhani (toim.): *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Education Sciences 1, 2001. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, 2001
- SERMILÄ, PAULA: Koulun valinta monipuolistaa. *Helsingin Sanomat* 4.3.1998
- SIMOLA, HANNU: Koulupolitiikka ja erinomaisuuden eetos. *Kasvatus* 3/2001, 290–297
- SIMOLA, HANNU & RINNE, RISTO & KIVIRAUMA, JOEL: Shifting Responsibilities, Insolvent Clients and Double Bound Teachers. Appearance of New System of Reason in Constructing Educational Governance and Social Exclusion/inclusion in Finland. P. 59–103. In: Lindblad, Sverker & Popkewitz, Thomas, S. (eds.): *Education Governance and Social Integration and Exclusion: Studies in the powers of reason and the reason of power*. A report from the EGSIE project. Uppsala Reports on Education 39. Uppsala: Uppsala University, 2001
- SIVISTYSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 3/1998, perusteluosat
- TEELKEN, CHRISTINE: Market Mechanisms in Education. A Comparative Study of School Choice in the Netherlands, England and Scotland. Academic dissertation. Faculty of Educational Science, University of Amsterdam, 1998
- UUSIKYLÄ, KARI: Miksi koululakeja kritikoidaan? *Helsingin Sanomat* 19.3.1998
- VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS: Koulutuspalvelut – kilpailua ja valinnanvapautta. VATT-keskustelualoitteita 87. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 1995
- VANDENBERGHE, VINCENT: Combining Market and Bureaucratic Control in Education: an answer to market and bureaucratic failure? *Comparative Education* 35 (1999): 3, 271–282
- WHITTY, GEOFF & POWER, SALLY & HALPIN, DAVID: *Devolution and Choice in Education. The School, the State and the Markets*. Buckingham: Open University Press, 1998
- VOLANEN, MATTI VESA: Valinnaisuus ei riitä koulutuspolitiikan lähtökohdaksi. *Helsingin Sanomat* 13.2.1998
- WOODS, PHILIP & BAGLEY, CARL & GLATTER, RON: *School Choice and Competition: Markets in the Public Interest?* London and New York: Routledge, 1998
- VÄHÄLÄ, BERTTA SISCO: Vuosien varrelta. Lahden musiikkiluokat 30 vuotta. Lahden kaupungin painatuskeskus: Musiikkiluokkien Tuki ry., 1996.